

Pavla Loucká /

Ludmila
Trapková

ŽENA

a

Vladislav
Chvála

MUŽ

RODINĚ

Vyšehrad ROZHOVORY

Pavla Loucká /
Ludmila Trapková
a Vladislav Chvála
**ŽENA A MUŽ
V RODINĚ**

Vyšehrad

Tato kniha vychází s podporou
pana Ludvíka Hegrlíka

Kniha vychází
v roce 80. výročí založení
nakladatelství Vyšehrad
|1934–2014|

Copyright © Pavla Loucká,
Vladislav Chvála, Ludmila Trapková, 2014

ISBN 978-80-7429-479-2

Jazyk žen a mužů

Když pozorně sleduji, co říkáte, uvědomuji si nejen rozdíly mezi mužským a ženským jazykem, ale také jazykové rozdíly vyplývající z naší každodenní praxe. Co by mezi terapeuty a filologem mohlo být jazykovým „mostem“? Snad metafora? Ta totiž trefně míří do hloubky, a přesto je srozumitelná. Do jaké míry metaforu využíváte ve své praxi?

V.: Bez metafor to ani nejde. Málokdy je nám dostupná myšlenka druhého ve své úplnosti, jak on to myslel, když říkal třeba „je tu chladno“. Je mu zima tak, jak ji znám já? Nebo chtěl říci, abych ho zahřál? Nebo to znamená, že ho tady nikdo nepřijal mezi své? Slova více či méně symbolizují to, co chceme vyjádřit. Slovy malujeme, abychom vystihli to, jak se cítíme, nebo jak vnímáme situaci, slovy šermujeme, ohmatáváme situaci, ve které se nacházíme. Za slovy se skrýváme, držíme se stranou, hlídáme si intimitu. Otázka na chvíli osvětlí část neviditelného světa toho druhého nejprve jemu, a když odpoví, pak i nám.

Slova, která nám někdo říká, jsou jako divoká zvířata, která si musíme nejprve ochočit, než je přijmeme do svého světa. Říká, že jsem moc hodný. Co tím myslí? Kam směřuje? Co v jeho světě znamená „být hodný“? Není to totéž, co jinde „hloupý“? V terapii už nejde jen o jednotlivá slova, tam musíme dbát na vyjasnění jejich významu, co pro koho znamená, už to je někdy léčivé. Ale častěji jsou to metafory, kterými se pokoušíme popsat, jak rozumíme jejich situaci. Třeba: „Teď mi to připadá, jako byste jeli spolu na plachetnici a snažili se vyrovnávat její náklon ve větru. Jenže čím více se jeden

nakláníte na jednu stranu, tím více to druhý musí vyvažovat na druhou stranu. A nakonec vypadáte, jako byste oba viseli přes hranu lodě až nad hladinu, a je to hrozná dřina, místo abyste si sedli vedle sebe u stěžně a v klidu si povídali...”

To je popis dojmu, který vidíme často, protože partneři mají tendenci se polarizovat a vyvažovat. Jindy přirovnáme situaci rodiny k vodákům, kteří se „cvakli“ pod jezem a teď se tam mlátí ve válci pořád dokola a polykají andělíčky... To když rodina stagnuje v nějaké vývojové fázi a ne a ne se dostat dál. Tohle přirovnání lépe vystihuje situaci, je přijatelnější, pochopitelnější, než kdybychom suše konstatovali, že je rodina v anorektické stagnaci...

Jak jsou dnes lidé k obraznému vyjadřování vnímaví?

L.: Škoda, že se dnes tak málo čtou básně. Kultivovali bychom smysl pro metafory a vědoměji bychom zažívali jejich léčebnou moc. Vezměte si takového Karla Kryla. Mluví se o něm jako o písničkáři, a teprve na druhém místě se obvykle zmíní jako básník. Já bych to pořadí otočila. Pro mne je především básník. Představte si, že by své texty nezhudebnil a nedoprovázel na kytaru a vydal je v básnické sbírce. Kolik lidí by si je asi tak přečetlo? Kryl je dopravil k lidem zpěvem, a tím obešel překážky, které by jinak stály v cestě k jeho poezii v podobě vselijakých racionalizací, rigidních představ a předsudků. Cesty našich pacientů k novému pochopení poezie jejich vlastních životů by zůstávaly podobně zarubané, kdybychom neměli dovednost vytvářet v terapeutických rozhovorech příznivé klima, ve kterém se otevírají brány tvořivosti a chuti ke změně. Metafora je samozřejmou součástí naší práce. Někdy je metafor během jediného terapeutického sezení jak nasypáno.

V.: Je to pravda. Básní se dají některé situace vyjádřit mnohem přesněji než matematickým vzorcem. Básnický jazyk je pravým opakem vědeckého. Ten se totiž snaží vyslovit Pravdu tak, aby byla neměnná, navždy zafixovaná, vždy platná, asi jako Pythagorova věta. Ale zkuste Pythagorovou větou vyznat lásku! Ha?! No jasně, nevhodný příklad... Ale vezměte si, jak dlouho se používala ve vědě latina.

Mrtvý jazyk byl nejlepší volbou nejspíš proto, že se vyvíjel jen velmi pomalu, proto v něm mohly Pravdy zůstat zafixovány jako anatomické preparáty ve formalinu. Když se totiž pohnou významy slov, pohne se i realita, kterou popisují. A živý jazyk neustále mění významy, nejprve jen nepatrně, slova jako by se pokoušela vyjadřovat další a další odstíny reality, až se význam slova posune do docela jiné oblasti, než kde původně byl. Třeba „matka“ se použije nejen pro ženu, která porodila dítě, ale i pro kovovou maticku ke šroubku nebo pro kvasnou kulturu.

Neexistuje nic takového jako vnitřní řeč, kterou bychom jen vydávali navenek. Mysl si žije svým vlastním životem, obrazy, pocity, které se pokoušíme druhým sdělit, je-li třeba, hledáním vhodných slov. A saháme po takových, která se tomu vnitřnímu stavu co nejvíc podobají... „Je to hustý,“ zvykly si říkat naše děti o kdejaké situaci. Většina metafor ožije v jedinečném případě. Když se hodí častěji, když se situace, kterou metafora nějak vystihuje, opakuje, pak se může rozvíjet, prohlubovat, až se zafixuje. Zkušenosti z jedné oblasti mohly obohatit jinou oblast.

Metaforu nám darovaly právě jazyky dnes už mrtvé. Nejstarší jsou metafory vztahů k tělesnosti, obdoba českého „mám ho plné zuby“. Můžete uvést příběh, v němž fyzické metafory přispěly k odhalení skryté příčiny problému?

V.: Ale to je naprosto běžné. Většina psychosomatických příznaků ukazuje na nějakou skrytou symbolizaci situace, ve které se člověk nachází a nemůže se z ní dostat. Já jako klasický lékař jsem se musel dlouho přesvědčovat, že tomu tak je. Už v osmdesátých letech jsem při seznamování s pacientem začal používat časovou osu, což je jen lépe organizovaná anamnéza. V ní se objeví vedle sebe somatické projevy organismu a jejich psychosociální kontext. Divil jsem se, když bolest v noze bránila matce dvou malých dětí po rozvodu doslova „stát na vlastních nohou“. Častá je bolest za krkem u lidí, kteří toho „mají moc na krku“, bolest ramene a omezená hybnost u žen po odchodu dětí, jako by v nich „ztratily svou pravou ruku“, silné šumění a pískání v uších u těch, kdo raději pro

samý hluk „neslyší vlastní myšlenku“ tam, kde jsou vlastní myšlenky na skutečnou situaci nebezpečné, nebo nesnesitelné. Takových metafor jsou celé překladové slovníky, třeba od Detlefsena (*Nemoc jako symbol*) nebo Heyové (*Miluj svůj život*). Potíží je v tom, že nemá jít jen tak o překlad něčeho, co tělo pacientovi říká a on tomu, na rozdíl od experta, nerozumí. Je to asi jako se snem a snáňem. Je velký rozdíl číst si o snu ve snáři, nebo si o něm povídat s psychoanalytikem.

Lído, vidím, že listuješ ve svých zápisech.

L.: Mohu nabídnout výňatek ze svého zápisu desátého psychotherapeutického sezení tak, jak jsem ho zachytila bezprostředně po odchodu manželů v těžké manželské krizi. Neodhaluje jen jednu statickou příčinu problému, ale ukazuje, jak celý proud metaforické řeči může výmluvně vystihovat dynamiku páru muže a ženy:

„Po minulém výbuchu a útěku muže jsem připouštěla možnost, že už nepřijdou. Jsou tu a muž je proměněný. Omlouvá se, už v tramvaji si sypal popel na hlavu. Na dnešek se nechal přemluvit ženou a také skoro dospělé dcery se zapojily, aby šel. Beru mu pocity viny, tady to není společenský rozhovor, emoce sem patří, oceňuji, že dokázal přijít, a současně jej vybízím: Je důležité, aby to bylo jeho rozhodnutí. Poprvé s ním vedu rozhovor, ve kterém to není na jeho straně jen slovní průjem bez kontaktu. Je pozorný a zvědavý k tomu, co říkám, dokáže si počkat, najednou umí naslouchat. Ovšem v komunikaci se ženou je to pořád stejné, tím spíš, že dnes je naopak ona naprosto odbrzděná. Je špičatá, útočná, agresivní, nechápu, jak to může muž vydržet, a zahlédnu jeho slovní průjem jako účinný štít. Ale tím roztáčí jen víc a víc jejich zacyklení:

Čím víc se muž brání, tím zuřivější a agresivnější je žena. Je překvapený, že za ženina souhlasu opakuji, co se tu minule dělo, když v afektu vystřelil, ani nepozdravil. Žena byla smutná. Mluvila o něm hezky, že ho má ráda, ale ona se za ta léta rozvinula, vyrostla z malých bot. Jenže on zůstal u původního zamilování. Ten rozdíl žena bolestně nesnáší. Potřebovala by, aby se rozvíjeli spolu. Musí a chce vydržet kvůli dětem, ale je to pro ni těžké, je strašně unavená. Jeho minulý afekt a ten

dnešní ženin přirovnávám k opravdovému průjmu. Když se vyprázdníme, situačně to pomůže, jenže to smrdí všude kolem. Žena poněkud ztichne a potvrdí má slova. Doma se drží ukázněně, tady si dovolí jít se zlostí ven. Nechávám ji nadávat a křičet, co všechno se nedá vedle Něj vydržet, a klidně mluvím s mužem, který natahuje krk, abychom se v tom jekotu slyšeli. Tu se muž odkloní k ženě a spouští paralelní monolog proti monologu ženy.

Zabořím se do křesla a čekám, až si všimnou. Nevšimnou si, a tak se tiše vkládám do jejich hádky, kde není slyšet vlastního slova. Nakonec dosáhnu, že ke mně zpozorní. Mluvím o jejich mimoběžnosti, komunikačních pravidlech, a že už neposlouchám obsah toho, o čem se hádají. Muž racionálně o emocích, žena jedna emoce. Sáhnu po kamenech, abychom tu situaci znázornili. Žena si vybere kámen, poznala, že je od Mrtvého moře. Muž komentuje ten svůj: celý vyžraný, děrovaný. Pak chci, aby žena zpodobnila svou dnešní zlost. Rázně vyrovná hradbu mnoha kamenů mezi sebe a muže. Muž na to nevěřičně kouká, konečně jsou trochu zticha. Žádám muže, aby vybral svou zlost – bezmocnost – zoufalství. Vybere pichlavý, ale úhledný a vlastně hezký malý plod eukalyptu. Směřuji se, že je takový hezký a malý, tak cudně přidá ještě jeden takový k tomu prvnímu. Nechávám to tak a oceňuji, že už také něco ví o svých emocích. Sebe dávám jako diváka na úroveň hradby tak, že mohu sledovat oba, a ptám se, jak by spolu mohli zkoušet mluvit, aniž by naráželi na tu obrovskou bariéru mezi sebou.

Žena mluví najednou smutně, ne zlostně, jaká je vyprahlá a zoufalá, unavená, jako poušť. Chodí po doktorech se zažíváním. Je hubená, jako vysušená, samá kost. Kdyby nebylo dětí, už by s ním nebyla. A muž také naprosto autenticky a tiše říká, že je ale pro něj mnohem horší snášet ženinu vyprahlost, než když ho kamenuje svou zlostí. Na chvíli promlouvají spolu. Nabízím jim, že to je také asi ten důvod, proč vznikla ta hradba. Je projevem neštěstí, že nenastává to, co si oba přejí, žena to MUSÍ vykřičet: Dávno není nic, co by spolu sdíleli! Žena se znovu rozkřičí. Zase se zabořím do křesla, a pak tiše, do jejího ječení, začínám promlouvat s mužem ve prospěch ženy. Sahám po bajce O lišce a čápu.“

A tak dále. Tady na několika řádcích a ve skutečnosti za několik desítek minut jsem napočítala na třináct metafor! Emoce metaforu ztělesňuje, ale je tomu i naopak, tělesnost prožíváme ve své psychice, kterou vyjadřujeme a tvarujeme do slov, také v metaforách.

V.: Tak o tomhle my lékaři nemáme ani ponětí. Celé naše vzdělání se pohybuje v racionální rovině, emoce se naučíme velmi účinně potlačovat. Vzdělání českého lékaře je možné přirovnat k přípravě vojáků rychlého nasazení. A výsledky tomu odpovídají. Nemáme ponětí o svých vlastních emocích, a pacientovy emoce pokládáme za překážku v naší práci.

Lékař jistě musí dialog řídit, vymezit role. Musí přesvědčivě oslovovat, nesmí mít „ucpané uši“, a navíc by neměl naplno projevit své emoce. Není naučeným potlačováním emocí nakonec celý „ucpaný“?

V.: Při setkání jde buď o monolog, nebo o dialog. Lékaři stejně jako jiní odborníci mají tendenci k monologickému jednání. Věří, že disponují informacemi, které ostatní potřebují. Jakmile zjistí, jak zní pacientova otázka („proč mě bolí oko?“ „proč mám průjem?“...), dají se do hledání správné odpovědi. Kdyby ji nenašli, asi by to považovali za selhání. Ono to vypadá jako dialog: otázka – odpověď. Pacient neví – lékař ano. Ale skutečný dialog vyžaduje jiné nastavení: ochotu nechat se druhým ovlivnit. Setkání dvou osob, které se vzájemně promění, ovlivní. Pravdu nemá jeden nebo druhý, ta se nachází někde mezi nimi. Oba jsou ochotni vydržet zneklidnění, které setkání s druhým způsobí, pokud nás opravdu ovlivnilo.

Ten dojem „ucpaného“ lékaře, to je vlastně dost výstižné. Lékař tradičně vychovaný je vybaven jednoznačnými pravdami, staví se většinou (při vši dobré vůli pomáhat lidem) do nadřazené pozice, která takový dialogický postup neumožňuje. Vlastně se opevňuje proti pacientovi vědomostmi, přístroji, laboratorními výsledky, horami vyplňovaných papírů. Vina není jen na lékařích. Sami pacienti chtějí zažívat jistotu, že lékař je dostatečně vzdělaný (a on musí být vzdělaný), a vědět, že jim dovede poradit a pomoci.

Stále častěji je ale tento zavedený rituál mezi lékařem a pacientem narušován zvýšeným sebevědomím pacientů a jejich informovaností. Lékaři jsou z toho zmatení a zneklidnění a uchylují se tím více k monologickému jednání. Chybějící porozumění pak nahrazují nejrůznějšími písemnými doklady, např. poučeným souhlasem.

Není to tak, že mimoběžně reaguje ten, kdo se někoho nebo o někoho bojí? Daří se vám občas příčinu strachu odhalit a narušený „komunikační obvod“ zase „opravit“?

L.: Tvoje otázka, tak, jak ji formuluješ a možná ani nemyslíš, prozrazuje rozšířenou představu psychoterapeuta jako opraváře důmyslného hodinového stroje, kterým by člověk snad měl být. V rodinné terapii říkáme, že nejsme odborníky na život pacienta, ale na proces terapie. Dodržujeme určitá pravidla a vytváříme bezpečný mentální prostor pro děj, o kterém nemůžeme předem říci skoro nic. Rodinná terapie vnáší do medicíny úplně jiné paradigma, než které v ní platí nejméně posledních sto let. Moderní medicína je vystavěná na pozitivistické vědě, na objektivních důkazech a experimentech, které je možné opakovat. Proto se tolik mýlíme. Na jedné straně jsou ti, kteří smejí považovat za seriózní pouze objektivní data, tělo je pro ně něco jako hardware v PC. Na druhé straně jsou pracovny psychoterapeutů, ve kterých se vedle tzv. tvrdých dat jedná stále jen a jen o subjektivní prožívání a nakládání s mezilidskými vztahy.

Na co se nezeptám, to se nedovím a v žádné učebnici nenajdu. Teprve když mi pacienti zprostředkují a já spolu s nimi prožiju výpověď o jejich bídě a nouzi, teprve pak mohu najít i v odborné literatuře, že podobnými, ale nikdy stejnými, nikdy stejně opakovatelnými zkušenostmi prošli i další, třeba zkušenější kolegové. Mohu s nimi svou zkušenost porovnávat, inspirovat se jí (vdechnout ji), zažít (psychicky metabolizovat) a proměněnou nabízet k inspiraci (vdechování) svým pacientům. Psychoterapeutovým nástrojem je jeho vlastní prožívání.

Ve vztahu pacienta a terapeuta platí určitá etická pravidla a jedno z nich se nazývá *justice*, spravedlnost. To znamená, že

odpovědnost za výsledek terapie má být rozložena rovnoměrně mezi terapeuta či terapeutku a pacienta či pacientku, popř. členy jejich rodiny. Když se někdo jen veze a čeká na ostatní, že se propracují ke společným změnám i v jeho prospěch, není to spravedlivé. Terapeut dává k dispozici své vzdělání a zkušenost, pacient úsilí vyznat se ve své životní situaci a hledat, jak by mohl uspořádat své záležitosti novým, dosud nevyzkoušeným způsobem, aby on sám, ale i jeho blízcí mohli žít zdravěji, vlastně dospěleji. Vztah je to rovnoprávný, i když není symetrický. Terapeut je za svůj čas a odborné vedení placen, pacientovi je k dispozici, doslova se mu věnuje. Neplatí to naopak, pacient se terapeutovi a jeho životu nevěnuje. Proto je spravedlivé, že za jeho práci platí.

Tuším, že klíčem k pacientovu uzdravení není jen terapeutova komunikační dovednost, nýbrž ochota zažít aspoň na chvíli cizí trápení. Necítíte někdy po celodenní práci nutkání reagovat i na lidskou bolest v divadelní hře?

V.: Jako že bychom psali třeba divadelní hry, abychom měli kde ty outěšky odkládat? Divadlo a literatura někdy vypadají jako výsledek sebeterapie šílených autorů, to je pravda. Ale já si nemyslím, že taková literatura je dobrá. Když je autor zdecimovaný svým okolím, zavalený zoufalstvím, těžko se povznáší do výšin skutečné literatury. Ta přece obohacuje čtenáře, ukazuje mu další rozměry života, možnosti, jak integrovat zlo do celku našeho světa tak, aby neškodilo.

Já od knihy nebo od divadla očekávám něco jako očištění, povznesení, proměnu. Naše setkávání s příběhy vede k zvláštnímu procesu, ve kterém jako by se části příběhů detoxikovaly a takřkajíc recyklovaly. To znamená pomoci příběh převyprávět tím, že poukážeme na jiné aspekty reality, ty, které nemocný nevidí, nemůže vidět, nebo si je prostě neuvědomuje. Detoxikované příběhy pak vracíme do oběhu (recyklujeme) tím, že jejich části používáme v dalších případech. Třeba takto: ... „tak mě napadá, že podobnou situaci měla jiná žena, ale ta měla čtyři, ne dvě děti. A představte si, že...“ Míváme ale jiné pokušení: varovat lidi před chybami, které jsou nejčastěji zdrojem jejich problémů. Napadá nás, že máme opravdu

mimořádné štěstí, když můžeme s tolika rodinami v důvěrném rozhovoru vidět, jak se lidé dostali do problémů, jak se zapletli do nemocí, a čím se pak uzdravili. Nemělo by se to hlásat veřejně, aby se z toho mohli ostatní poučit? A co myslíš, že nám z toho vychází? Obyčejné Desatero. Prostě návod na „věčný život“ je návodem na trvale udržitelný lidský svět.

Myslela jsem to jinak: jestli po celodenní práci nevnímáte třeba politika v televizi jako pacienta a v duchu mu nekladete otázky...

L.: To souvisí s tím, jak a zda umíme svou práci v soukromí vypnout. Není to zrovna lehké ani samozřejmé. Připomněla jsi mi jedno divadelní představení, na které jsme po práci přiběhli na poslední chvíli, čekali jsme, že přijdeme na jiné myšlenky. Světla zhasla, na scéně se objevil herec a jeho první věta zněla: „Jsem psychiatr!“ Ten mi dal! Anebo přijdete do společnosti známých a polovina z nich s vámi chce konzultovat své rodinné problémy. Pro jiného jste zas divné zvíře, na které je potřeba dát si pozor. Lidé mají různé představy o tom, co všechno můžete způsobit, a mnozí se domnívají, že každému vidíte až do ledvin.

Je tu zas ta představa hodinového stroje. Stačilo by nasažit si nějaké naše údajné kukátko, a hned uvidíte, kde se co pochroumalo. Co huř, rozdáváte v očích takových pocestných vinu. Matka nebo otec, jejichž dítě neprospívá, si logicky kladou otázku, jestli nejsou špatní rodiče, a už předem se bojí, že jim to strašné podezření potvrdíte. Čím déle dělám svou práci, tím méně je mi jasné, kdo za co může. Nepříznivé symptomy dětí i dospělých bývají často výsledkem souhry mnoha okolností a vztahů, ve kterých každý dělá v dobré vůli to, co nejlepšího umí. Potíže jsou generovány vlastnostmi celku, systémovými vlastnostmi organismu rodiny.

Vláda to má dobré. Má proti předsudkům lidí recept, a hlavně povahu. Říká tomu vrtění ocasem. Umí oslovit každou prodavačku, známého i neznámého, pochválit, poklábosit. Naučil se to od svého psa. Ten vrtěl ocasem pokaždé, když chtěl dát najevo, že se nebude prát a že si chce hrát. Já si naopak odpochínu tak, že přestávám vnímat, co je kolem, a tu prodavačku ani nevidím. Přestože mám tu práci opravdu ráda, každý další

pohled z očí do očí po plném dni s pacienty je pro mě navíc. Ovšem s výjimkou dětí a vnoučat. S těmi se mi práce vymaže z hlavy okamžitě. Připadá mi to jako kouzlo. Na práci zapomenou, s těmi jako bych přestoupila ze světa do světa. Je to jako dýchání: dovnitř a ven, dovnitř a ven.

A politici? Nebo komentátoři? Myslím, že mě snad ani neobtěžují myšlenky na to, čím ti lidé jsou v osobním životě, to by mě musel někdo přinutit, abych se zamýšlela. Asi bych tomu vzdorovala. Přijímám nebo odmítám je asi tak jako každý jiný průměrný volič. Hledím na ně s nadějí nebo obavou podle toho, co způsobují ve společnosti, v rodinách, na mezinárodním poli. V rodinné terapii jsme vybaveni systemickou teorií. Podle ní pak vidíte všechny věci v kontextu. Ten, kdo se to naučí, asi už takový způsob myšlení neodkládá. Alespoň já to neumím a vlastně ani nechci umět.

Jenže terapeut trochu „vidí druhým až do ledvin“, i když nechce. Kdyby jsi, Lído, poznala, že nadšeně opěvuju místo, kde společně pobýváme, protože ve skutečnosti chci oddálit návrat k problémům, které mě čekají doma.

L.: Pochybuji, že jsem v tom tvém případě něco *poznala*. Spíš jsem něco plácla, možná to měl být vtíp. Ale vidíš, co se v tobě tou poznámkou, ať už chtěnou nebo nechtěnou, rozehrálo. Ano, souhlasím, je to kouzlo jazyka. Jeden něco řekne a ve druhém těch pár slov uvízne jako semeno v půdě, které buď vzraje, nebo se s ním nestane nic. Víc než na tom, co já vyslovila, záleželo na tom, do jaké půdy u tebe ta slova zapadla. A s tím jsem měla v té chvíli málo společného, do hlavy nikdo nikomu nevidí, ani my ne. Kdybys tehdy neměla doma problémy, jak říkáš, asi by po tobě moje věta sjela jako po skle a dnes bys o ní neměla ponětí. Přece však tu je jeden fenomén, se kterým v přirozených vztazích zápasím.

Každý jsme ostatním jakýmsi zrcadlem, které je více nebo méně výstižné. Někdy bývá ten obraz znejasněn dalšími postavami z našeho života, a tak se snadno stane, že nedokážeme postřehnout, když se nám ten druhý rozostří do podoby třeba otce, babičky nebo šéfa. Odborně se takový fenomén v psychoterapii nazývá *přenos*. Psychika ho vytvoří snadno bez našeho

vědomí, tak trochu nás ošálí. Jde o přirozený jev, který se nám děje všem, a psychoterapeuti se jej naučili od dob Freudových využívat k léčbě. Osoby, které pro nás mají zvláštní význam, například rodiče a všechny neformální autority, jsou snadněji vystavovány situacím, ve kterých se stávají pro ostatní přenosovými figurami. To znamená, že si je druzí lehce „přetvářejí“ do obrazů, které ve svém životě z nějakých důvodů potřebují, připisují jim vlastnosti, které tito lidé buď vůbec nemají, nebo je jen připomínají. A to se nám mimo práci špatně odkládá. Mezi cizími lidmi, kteří nás neznají, to tolik nehrozí, a nehrozí to ani s lidmi, kteří nás mají prokouknuté. Jako třeba mezi přáteli, kteří vás dovedou brát takové, jací jste. Ale na místě, kde jste se stali neformální autoritou a ostatní vás znají spíše z dálky, stáváte se snadno obětí, materiálem ke zkreslování. Nemám to ráda. Připadám si pak jako věšák na cizí postavy.

V.: Na druhou stranu nám naše praxe přináší „zostřený pohled“. V pohádce o Dlouhém, Širokém a Bystrozrakém je přece postava, totiž právě ten třetí, který musí nosit šátek na očích, aby neškodil. Jako dítě jsem se divil, jak by mohl někdo pouhým pohledem škodit? Ale dnes mi to už není tak divné. Stačí se často pozorně dívat, a skutečně na sebe lidé hodně prozradí pouhým pohybem, pohledem, slovem. Zvláště když promluví, hodně se o nich lze dovědět. Na to člověk nemusí být terapeutem, stačí být pozorní a dost dlouho na světě, aby nám zkušenost řekla... vždyť od toho máme celý ten složitý aparát, mozek, aby sbíral zkušenosti a tím nás chránil před nebezpečím. Učitelka v mateřské škole se také doví o rodičích dítěte z jeho reakcí mnohem víc, než by si rodiče přáli. A v Hrabalově knize *Obsluhoval jsem anglického krále* je krásný příklad toho, co všechno se dá o člověku přechíst z jeho chování, oblečení, řeči, když je číšník pozorný.

Myslím si, že v tomto směru každý může v jakékoli práci s lidmi dosáhnout mistrovství právě dobrým pozorováním. A ten šátek na očích? Nikdo není zvědavý na moje postřehy, když jsem jen tak přišel na návštěvu. Už jsem si zvykl, nebo aspoň doufám, že se mi to daří, neříkat nic, na co se druhý neptá. Nepoučovat, nevyučovat, neposuzovat. Myslím, že se mi daří nic si nemyslet. To je ten šátek na očích.

Mnohé osobnosti bývají okolím vnímány jako „otcové“, „matky“, nebo dokonce „bohové“ (celebrity), od nichž národ očekává pomoc. Například jedna moje sousedka kdysi nosila v kapse telefonní číslo Havlovy prezidentské kanceláře „pro větší pocit bezpečí“. Nezměnil se národ na mateřskou školku hledající tatínka?

L.: Kdysi se mi stala zvláštní příhoda. Jela jsem tramvají a v jakémisi zamyšlení, dávno už nevím, o čem jsem přemýšlela, jsem se rozhlédla po tvářích kolem sebe, a náhle jsem uviděla nějakým svým vnitřním zrakem v té tramvaji samé děti. Byl to vjem náhlý, silný, přesvědčivý. Od té doby už zase vídám na veřejnosti především dospělé, ale také současně „vím“, že jsme všichni pořád tak trochu děti. Rozhlížíme se, kdo je ještě dospělejší, komu bychom mohli bezpodmínečně důvěřovat, kdo je moudřejší, mocnější, aby nám ukazoval cestu, řešení svízelné situace, kdo by nás utěšil.

Místo pro Boží moudrost mají v našich krajích mnozí prázdné třeba už několikátou generaci. To místo nám je pravděpodobně vrozené jako například sexualita. Nezmizelo, jen se vyprázdnilo. A nasává kohokoli, kdo by mohl nereflektovaná, nevědomá přání a očekávání naplnit. Vzdálené, a přitom silné neformální autority se snadno stávají náhradními figurami. Není na tom nic špatného. Rosteme a zrajeme jen ve vztazích. I ty iluzorní mohou významně posloužit, jako herci v divadle nebo ve filmu. Tam to také nejsou ty opravdové postavy, za které je na scéně máme a emocionálně silně prožíváme. Avšak právě ty prožitky jsou autentické. Ty nejsou jen „jako“. Jsou opravdové, jsou pravdivé, jsou hluboce osobní. V nich trpíme, radujeme se, a když je lehkomyslně neodložíme, jakmile z divadla nebo kina vyjdeme ven, objevujeme sami v sobě to, co bychom jinak nezažili, neuvědomili si, nezakusili, vyvíjíme se, vyrůstáme z dětských střevíčků. Zrajeme k odpovědnější dospělosti. A stáváme se pro ostatní snadno těmi figurami, které zase jim pomáhají dospívat. Dospělost se předává z generace na generaci. Není nic smutnějšího než dítě, které je předčasně dospělé, dospělejší než jeho rodiče. Tam se životní síla obrací proti směru času.

Důležitým rozměrem mezilidské komunikace jsou „cizí“ jazyky, z nichž většinu musíme „překládat“. Pro ženu může být cizím jazykem jazyk muže, pro muže jazyk ženy. Jak s tím pracujete?

V.: Jednou z věcí, kterou jsme museli dlouho objevovat, je fakt, že každá rodina má svůj vlastní jazyk. V prostředí, kde se mluví převážně jedním jazykem, u nás česky, je tento detail snadno přehlížen. Všichni sice používáme ve svém rodném jazyce stejné slovo třeba pro maminku nebo pro tatínka, ale pro každého z nás to má trochu jiný význam. Snadněji to lze zahlédnout u slov používaných v intimních situacích, nebo u slov málo frekventovaných. U nás se třeba říkalo „nepalankuj!“, když se někdo jen tak poflakoval. Kde se to slovo vzalo, Bůh sud!

Palankovat znamená povalovat se v nějaké „palance“, tedy místnosti, ubytovně, popř. na vyvýšeném lůžku, ale o to nejde.

V.: Nebo něco jen tak provádět bezcílně se řeklo „hlotonit se“. Jazykovědec by nejspíš vystopoval, odkud to asi přišlo. Každopádně taková rodinná slova nesou individuální historii rodu. Může jít o zbytky nářečí, vlivy cizích jazyků. Ne nadarmo se říká mateřský a ne otcovský jazyk. Ta nejintimnější vrstva se totiž zakládá při pečování o dítě už od narození a je součástí prvotní symbiózy matky a dítěte. Vypadá to jako nic, ale už kojenec rozeznává mateřské zvuky od ostatních, ještě bez pochopení jejich významu. A zneklidní, když se pečující *mateřský* jazyk zamění za jiný.

L.: To máš pravdu. V mé původní rodině jsme rodiče oslovovali „mámo“, „táto“. Dodnes by mi nešlo z úst „maminko“ nebo „matko“, „tatínku“ nebo „otče“. Všichni u nás by se asi zarazili, zvedli hlavy a zkoumali, jestli mi nepřeskočilo. Důvěrnost našeho oslovování jsem si ponechávala výlučně pro své rodiče. A naopak ta ostatní, řekněme synonyma, byla po celý můj život volná pro další upotřebení.

Tak například svou tchyni jsem oslovovala „maminko“, dokonce jsem o ní tak i přemýšlela. Zřejmě ze dvou důvodů. Jednak mi oslovení tchyně zní pejorativně vinou všech těch nevlídných vtípů o tchyních, ale zároveň jsem tím vyřešila tu nepochybnou jinakost v prožívání těch dvou. „Máma“ byla a je a vždycky bude prostě moje máma! Kdežto v oslovení

„maminko“ byl úplně jiný cit. Byla v něm vstřícnost, úcta, rozumové uznání, že je babičkou našich dětí, protože mi záleželo na tom, abychom spolu dobře vycházely. Bylo jasné, že jsme si jedna druhou nevybraly. Ano, jak říkáš, onen rozdíl je doslova vrozený. Už jako plod v děloze jsem musela slyšet ten zvuk, to slovo Máma. A jakmile jsem se narodila, už tu bylo každou chvíli, spojené s melodií hlasu, který to slovo vyslovoval, s vůní máminy, ne maminčiny či matčiny kůže. Začaly ho vyslovovat i další postavy kolem mámy a mne, která jsem se od mámy ještě neodlišovala. Jak naprosto jiné emocionální základy, které na nevědomé úrovni přetrvávají, má oslovování tchyně.

To jsou ale snad spíš detaily, ne?

V.: Takových detailů si samozřejmě v běžném životě nevšímáme. Právě proto nám ale mohou uniknout podstatné rozdíly, jako ten, na který se, Pavlo, ptáš. Rozdíl mezi tím, jak jazyk používají muži a ženy. Už jsme o tom mluvili. Vlastně to souvisí s tím, jak my muži nebo vy ženy „používáme“ svět, protože svět a jazyk jsou si velmi blízké fenomény. V angličtině se slovo řekne „word“ a svět „world“, tak málo se liší! Mnoho se toho napsalo o rozdílech mezi muži a ženami. Podle některých autorů to vypadá, jako bychom byli dvě docela jiné bytosti. Jiní naopak jakékoli rozdíly popírají. Všichni jsme přeci lidi...

Nás ale zaujalo, jak různě používáme jazyk. Jako by svět, o kterém mluví muži, byl plný překážek, limitů, důrazů, o nichž se nediskutuje, definitivních hranic. Ty jsou samozřejmě výzvou k překonání, a my za nimi jdeme, jako by nic jiného neexistovalo. Jdeme za svým cílem, jako by kolem cesty nekvetly květiny, netekl horský potok, nebyla krásná místa vyzývající k odpočinku. Vpřed. To je náš svět. Jak to děláme? Rozlišujeme vně sebe různé věci, různé cesty. A hodnotíme je. Tahle je lepší než druhá. Z původního celku světa vytrhujeme to „správné“, to „užitečné“, a pak se za tím, je-li třeba, vydáme. Ulovíme to, skolíme, a doneseme domů, třeba k snědku. Jazyk, jak ho používáme my muži, slouží k vymezování, rozlišování a hodnocení, co je správné a co ne. A tím taky tvoříme hranice. Náš způsob používání jazyka se ověřuje praxí – činností ve světě, který poznáváme. Pokud jsme se správně rozhodli

a udělali to tak, jak jsme chtěli, a střecha ve větru nespadla a do domu nenatekla voda, měli jsme pravdu. A máme větší sebevědomí a od okolí sklízíme větší respekt. Snad proto je ten náš mužský jazyk tak silně orientován na hmotný svět, ve kterém je třeba dokazovat „pravdu“.

L.: Ó hrůza! V takovém, a pouze takovém světě bych nechtěla žít. Chudáci děti, které vyžadují trpělivost, chudáci kytky, kam se poděla náklonnost, tolerance, čekání na svítání, kam by se poděla láska? To všechno, co nelze přikázat ani zakázat, všechno to, co si můžeme nejvýš přát, hledat pro to bezpečné místo a připravovat dobré podmínky. Jestli pták, kolem kterého jsme nakreslili klec, začne zpívat, jak by řekl Prévert, anebo uletí, to už nemáme ve své moci. Kam by se to všechno podělo? Kdo je lepší, pravdivější? Dub, nebo bříza?

Jazyk mužský je ze světa inženýrského, zatímco jazyk ženský je ze světa slovníku zahradnického. Žena přijímá podněty zvenčí, ale prožívá a proměňuje je uvnitř a někdy, když to uzná za vhodné, je vrací proměněné ze sebe ven k druhým, na kterých jí záleží. Nedostatek mužského jazyka se ukáže ve chvíli, kdy muž odjede na dlouhou služební cestu nebo chybí docela.

Jak se to může projevit?

L.: Přišla do mé ordinace matka dvou synů. Pětiletý se denně pokakával a ten starší, v sedmé třídě, jen tak občas nešel do školy, když se mu tam nechtělo. Byli všichni tři milí, inteligentní. Bydleli v přírodě u lesa. Matka nepřikazovala, nezakazovala, hezky se spolu o všem domlouvali. Chápala, že jít do školy je otrava, ale přeci by ráda, aby tam synek šel, sdělovala se smutným úsměvem. Mladšímu trpělivě vyměňovala spodní prádlo, přepírala několikrát denně a k tomu ještě chodila do práce, aby všechny uživila. Vládla slovníkem čistě zahradnickým a byla na pokraji naprostého vyčerpání.

Jako terapeutka jsem automaticky padala do mužského jazyka. Domluvila jsem rázně s matkou a dětmi opatření, ve kterých jsem matce uložila vyžadování a kontrolu, systém trestů a odměn. V krátké době pokakávání téměř vymizelo, absencí ve škole ubylo. Matčino vyčerpání se ale zhoršilo, byla na pokraji sil. Jakmile si ulevila a s kontrolou i vyžadováním

přestávala, byli tam kde dřív. Teprve zaangažování matčina partnera vedlo k trvalejší změně, udělal to rád. S otcem se totéž po rozvodu nedařilo. Přechodně jsem musela mužskou rozhodnost nedokonale nahradit, ukázat na prázdné místo a později to předat tomu pravému, kterému je mužský jazyk vlastní.

Ženský jazyk bez mužského a mužský bez ženského je jen polovinou skutečnosti. Já vím, je to trivialita, ale v kolika rodinách není respektována!

Nedávno jsme s kamarádem viděli film, kde se žena a muž hádali. Čím víc muž mlčel, tím víc žena řečnila. Kamarád pak říkal, že to od ženy bylo strašně surové, jak do muže štourala. Mně zase připadalo, že od muže bylo surové, jak ji nechal řečnit a ani jednou jí neodpověděl. Co si o tom myslíte?

V.: Hezké pozorování! Na filmy se dívám moc rád. V některých je tolik života! Můžu se dívat, prožívat, ale nemusím nic řešit. Moje dcera, která se věnuje divadlu, se mi směje (když si tu a tam stěžuju na nepravděpodobnost některého filmu): „Ale tati, to není kazuistika, to je umění!“ Možná je to profesionální deformace, ale když nejsou dialogy dobře napsané, hrozně mě to tahá za uši. Ta scéna, kterou jsi s kamarádem viděla ve filmu, vypadá, že byla napsaná dobře. Ženy se často dožadují nějakého našeho slovního vyjádření. „Tak řekni něco!“ Ale nemůže to být jen tak něco. Musí to být k věci, k tomu, co ji trápí, o čem přemýšlí. Dožaduje se soucitu nebo souhlasu. Jenže my to často nevíme, ale tušíme, že je lepší nic neříkat. Protože žena to, co řekneme, bude hodnotit z nebezpečného hlediska: Znamená to, co mi teď muž říká, že mě má rád? Že se mnou počítá, že jsme stále jeden celek? Nebo ne? To není věc nějakého vyznání.

Intimita dvojice je svérázný sociální systém, který stojí na důvěře. A ta se musí stále obnovovat všemi možnými způsoby. Jsou to, podle mé zkušenosti, především ženy, kdo stále monitoruje, zda dvojice drží, nebo už ne. My muži děláme tisíce věcí, aniž bychom na své ženy pomysleli. Tak snad proto je hádka, kterou jsi viděla s kamarádem ve filmu, tak častá nejen ve filmu. Ne že bychom se o své ženy nebáli. Na nevěře je postavena většina zápletek krásné literatury, v nejhlubší